

KÖZGYŰJTEMÉNYEK

A Tomory Lajos Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény¹

Budapest XVIII. kerületének egyetlen muzeális közintézménye a Tomory Lajos iskolaigazgató által 1956-ban alapított pedagógiai és helytörténeti gyűjtemény. Első működési engedélyét 1991-ben kapta, 1994 és 2012 között a pedagógiai szakmai szolgáltatóval közös intézményi keretben működött.² 2012-től a pedagógiai szakmai szolgáltató a KLIKK-hez került, a gyűjtemény viszont önkormányzati fenntartású maradt, a Kondor Béla Közösségi Ház és Intézményei részévé vált. Ebben az évben vette fel alapítója nevét. Igazi iskolai gyűjteményként indultunk, sőt, az anyag összegyűjtésében Lajos bácsi számos lelkes diákja is részt vett. Jó néhányukkal ma is kapcsolatban vagyunk. Sokan segítik munkánkat, szívesen mesélnek egykori tanárukról, nem kis büszkeséggel a gyűjtésről. 2012-ben, a névfelvételkor együtt emlékezhettünk meg az 1998-ban elhunyt Lajos bácsi születésének 100. évfordulójáról.

Gyűjteményünk a százezres XVIII. kerület³ egyetlen önkormányzati fenntartású, minisztériumi működési engedéllyel rendelkező, történeti emlékanyagot gyűjtő-, őrző-, feldolgozó és bemutatóhelye, a hely- és oktatástörténeti kutatás és oktatás központja. Anyagának zöme az ipari-műszaki fejlődés eredményeként létrejött elővárosi település élete, fejlődése, kiemelkedő személyiségei, az itt élők életmódja mellett az oktatás és a nevelés, valamint a gyermekkor, különösen a játékok bemutatására ad lehetőséget, de rendelkezünk légiforgalmi gyűjteménnyel is. Elsősorban a kerületen belül, részben azon kívül sokféle kiállítással, programmal várjuk a látogatókat, érdeklődőket, akiknek száma évek óta meghaladja a 20–25 000 főt is. 2014-ben 4 saját és 22 külső helyszínen 17 különféle kiállítást mutattunk be. 2015-ben pedig több mint 3500 diák és óvodás vett részt múzeumpedagógiai, illetve helyismereti foglalkozásainkon. Ezek többsége önálló és csoportmunkára serkentő ismeret feldolgozó, sokféle érzék-szervre ható, részben kézműves tevékenység, amelyhez modern technikai eszközöket, drámapedagógiai elemeket és a legfontosabbakat, a régmúlt tárgyait, írott és képi forrásait egyaránt felhasználjuk.

¹ A gyűjtemény alapítójáról, történetéről és anyagáról részletesebben lásd: www.muzeum18ker.hu, illetve <http://pihgymuzeum.gportal.hu>. Az összeállításához felhasználtam az alábbi anyagokat: a PHGY Közművelődési és múzeumpedagógiai terve 2010 (kézirat); a PIHG Y ALFA és TÁMOP pályázata, éves és pályázati beszámoló 2002–2015 (kézirat).

² A pedagógiai szakmai szolgáltatót 1994-ben hozták létre. A közoktatási és közgyűjteményi feladatok egy intézményen belüli ellátása számos előnnyel járt, mivel az intézmény része volt a kerületi óvodai, és általános iskolai szaktanácsadói és munkaközösségi hálózat. A közoktatási-közgyűjteményi szakemberek együttműködése évtizedes hagyományokon nyugodott, nemcsak a gyűjtemény alapítója, hanem 1994 előtti vezetői is tapasztalt pedagógusok voltak.

³ Budapest XVIII. kerülete, Pestszentlőrinc–Pestszentimre két önálló település egyesítésével, 1950-ben jött létre. Az Üllői út másik végén (11 kilométerre a város központjától), a főváros határán fekvő, jelentős zöldterületekkel rendelkező kerület 22 lakóegységből áll, emellett része a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér és a Halmi Erdő. Itt működik az OMSZ Marczell György Főobszervatóriuma. A XVIII. kerület területe 38,61 km², kényelmesen elférne itt Budapest teljes belvárosa, a budai Várral és a pesti oldal Nagykörúton belüli részével. Bár a terület már a népvándorlás korában is lakott volt, Szentlőrinc falut pedig már 1332-ben említi oklevél, a terület a török idején elnéptelenedett, majd a XVIII. században a Grassalkovich-birtok részévé vált. Két majorsági központot hoztak létre, a nagyobbat Szentlőrinc, a kisebbet Péteri pusztán. A modern település kialakulása a XIX. század második felében kezdődött, a főváros közelségének és a vasútvonalaknak köszönhetően. Az 1870-es években kitépülő villatelep lakói közé tartozott a helyi birtokos Lónyay Menyhért miniszterelnök, Eötvös Loránd, Margó Tivadar és Puskás Tivadar, Hofherr Albert és Fedák Sári. A kisebb-nagyobb iparvállalatok az intenzív ipari fejlődés, az Üllői úti kisvasút, majd 1900-tól villamos egyre több embert vonzottak, így Pestszentlőrinc 1910-ben nagyközség, 1936-ban város lett. A szomszédos település 1930-ban még Soroksár-péteri néven vált önálló nagyközséggé, és a következő évben vette fel a ma is használt Pestszentimre elnevezést. A kertvárosi környezetben az 1960-as években született meg az első modern lakótelep, melyet az 1990-es évekig még további 4 követett. Az elmúlt 25 évben elsősorban lakóparkokkal bővült a kerület. A 100 000 lakos igényeit többek között 28 óvoda, 21 általános és 6 középiskola, 3 művelődési ház és 3 könyvtárfiók szolgálja.

A gyűjtemény anyagát elsősorban a XX. századból, kisebb részben a XIX. század végéről származó 2600 tárgy, 15 ezres fotógyűjtemény, több ezer egyedi és 25 írat-folyóméternyi dokumentum, 500 darabos video-, és hangkazetta-, valamint egyre gyarapodó digitális gyűjtemény alkotja. Az életmód-történeti anyag mellett (háztartási eszközök, bútorok, hétköznapi műszaki tárgyak stb.) néprajzi eszközök, az 1910-es évek elejétől gyűjtött iskolai bútorok, iskolai kísérleti és szemléltetőeszközök, kisipari szerszámok és teljes műhelyfelszerelések, a helyi üzemek, gyárak kisebb tárgyi emlékei, valamint jelentős játékgyűjtemény található. Külön kezeljük az elmúlt években intenzíven növekvő légiforgalmi anyagot, amely jelenleg elsősorban Malév-emlékekből áll.⁴ Képeslap- és meghívógyűjteményt, térképet, több ezer plakátot és iskolai szemléltetőtáblát őrzünk. A több mint 5000 darabot számláló könyvtárban olyan ritkaságok is vannak, mint például Maróthy György számtankönyve 1763-ból. A XIX. század végétől az alsófokú oktatásban használatos tankönyvek sorozata mellett egyedülálló a helyi kiadványok és újságok anyaga az elmúlt 110 évből. A helytörténeti anyag mellett elsősorban oktatástörténeti anyagot gyűjtünk. Utóbbi kiegészítéseként folyamatosan és szisztematikusan bővítjük gyermekkor-történeti anyagunkat. Így nemcsak az óvodáztatás és az alsó fokú iskoláztatás emlékeit tudjuk bemutatni, hanem magukat az óvodásokat és kisiskolásokat is.

Gyűjteményeink a helytörténet mellett a XX. századi életmód- és oktatástörténet komplex feldolgozására, élményszerű bemutatására adnak módot. Kiállításainkhoz többféle korcsoportnak, illetve családoknak is kínálunk múzeumpedagógiai programokat. Helytörténeti, helyismereti tevékenységünk nemcsak programok szervezésére korlátozódik, elektronikus és papíralapú kiadványaink mellett kutatószolgálat keretében évente több mint 100 megkeresést kapunk. Könyvtárunk, adattárunk és a kistárgyi gyűjtemény helyben is kutatható, de helytörténeti kérdésekben levélben és telefonon is adunk információt, szükség esetén kép- és dokumentummásolatokat. Sok különböző partnerrel működünk együtt. Fenntartónk, a XVIII. kerületi önkormányzat, a kerület köztisztviselői és közösségei mellett más közgyűjteményekkel, magánygyűjtőkkel is szoros munkakapcsolatban vagyunk, ezt mutatják az így megszületett közös programok, kiállítások, kiadványok, írások.

Kiállítások⁵

A gyűjtemény elsősorban a nagy kiterjedésű kerület több pontján, saját kiállítótermeiben és más helyszíneken is folyamatosan mutat be kiállításokat. Állandó kiállításaink mellett időszaki és ismeretterjesztő tablókiállításaink egyfelől évfordulókhöz, másfelől a gyűjtemény hosszú távú kutatási programjához igazodnak, melyet a helyi igények figyelembevételével, sokszor helyi partnerekkel szorosan együttműködve állítunk össze.

Évente általában egy nagyobb, tárgyi anyagot is feldolgozó, a településhez köthető témájú időszaki kiállítást mutatunk be. Erre az elmúlt években egy közeli bevásárlóközpont biztosított megfelelő kiállítótermet.⁶ Időszaki kiállításaink kerületen kívüli bemutatására más lehetőségek is adódtak: a Fedák Sári életét bemutató kiállításunk 2009-ben Beregszászon, majd a Budapesti Történeti Múzeumban, 2015-ben pedig a Nemzeti Színházban járt.

Kihelyezett és folyamatosan kölcsönzött tablókiállításaink számtalan intézmény, civil szervezet, szabadteri program helyszínére eljutottak és eljutnak. Kialakításukban törekszünk a látványos grafikai megoldásokra, könnyű áttekinthetőségre, nagyméretű képek bemutatására és a tartós kialakításra (ponyva, műanyaglap). Kiállítási anyagaink egy része elérhető a gyűjtemény honlapján is.

2011 tavaszán nyílt új állandó kiállításunk a Múzeumsarok kiállítóhelyen. A helyi önkormányzatok által fenntartott múzeumok fejlesztésére kiírt pályázat keretében, a jubileumi települési évfordulók megünneplésének, közös történelmünk megőrzésének fontos eleme valósult meg a NEFMI segítségével.⁷ Budapest XVIII. kerülete és a két településrészt, Pestszentlőrinc, Pestszentimre XIX–XX. századi

⁴ A kerületben Ferihegyen működő repülőtér 1950 óta szolgálja a polgári repülést, nagyon sok kerületi dolgozik az itt működő cégeknél.

⁵ Lásd még *Kovács Márk*: A XVIII. kerületi Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény helytörténeti témájú kiállításai 2001–2009 között. In: *Mérlegen a múlt. Írások Budapest XVIII. kerületének történetéből.* Szerk.: *Heilauf Zsuzsanna–Feitl Irisz.* PIHGÝ Bp., 2010.225–228.

⁶ A 140 négyzetméteres bemutatóhely a KÖKI Terminálon szinte megduplázta látogatóink számát (7–10 000 fő).

⁷ Még soha nem állt a gyűjtemény rendelkezésére ekkora keretösszeg, kiállításainkat általában ennél nagyságrendekkel olcsóbban, rengeteg belső munkával valósítjuk meg. (Dologi szakmai fejlesztésre számítható éves költségvetési tételünk nem éri el a felét sem a 7,2 millió forintnak.) A rendelkezésre álló pénzből megújulhatott a kiállítóterem: akadálymentessé vált a bejárat és a kiállítás teljes területe, új bútorzat, világítás, műtárgyvédelmi előírásoknak megfelelő légkondicionálás, árnyékolás készült. Végre lehetőségünk nyílt nagyobb szabású (millió) restaurálásra, új bemutatóeszközök (projektor, digitális képkeretek, makettek stb.) beszerzésére.

vázlatos története, illetve a gyűjtemény jelentős részét alkotó oktatási anyag interaktív bemutatása valósult meg. Az első teremben látható a *200 év emlékei* című kiállítás, amely a kerület és elődtelepüléseinek történetét mutatja be a látogatóknak. A kiállítás képek, dokumentumok, tárgyi emlékek, makettek és modellek mellett térképeken mutatja be az elmúlt 150 év egy-egy pillanatát, a térség fejlődésének egy-egy állomását, melynek eredményeként a néhány száz fős majorsági központokból önálló települések, majd a főváros egyik kerülete jött létre. Az egykori birtokosok, híres villatulajdonosok felidézése mellett a település fejlődését elősegítő vasútvonalakat, a XX. század első felében önálló nagyközséggé fejlődő Pestszentimrét és az 1936-ban megyei várossá váló Pestszentlőrincet is megismerhetik az érdeklődők. A két település lakóinak többsége az iparból élt, ezért is jelennek meg a fontosabb gyárak, üzemek. A XX. század közepétől a főváros részeként továbbfejlődő kerületben működik Magyarország legfontosabb közforgalmi repülőtere, így kiállítottunk a repülőtérhez és a magyar légiforgalmi vállalat-hoz köthető tárgyakat, dokumentumokat is.

A helytörténeti állandó kiállítás egy részlete

húzhatnak, megcsodálhatják a szertárak gazdagságát. Tomory Lajos emlékét egykori használati tárgyai, iratai elevenítik meg.

2011 óta a Havanna-lakótelepen is működik egy állandó kiállításunk, amelyen a két háború között kialakított, állami működtetésű szociális lakótelep (Állami telep) és a mai lakótelep történetének feldolgozása mellett életmódhoz, lakáskultúrához kapcsolódó tárggyűjteket mutatunk be. Ez a múzeum-pedagógiai helyiséggel összekapcsolt kiállítótér és maga a kiállítás is uniós pályázat (Havanna-projekt) segítségével valósult meg.

Kiállításainkhoz ismertető szórólapokat, kisebb füzeteket, online felületeket készítünk évek óta. 2010-ben és 2011-ben a pályázatoknak köszönhetően többféle igényes feladatlap, múzeum-pedagógiai foglalkoztató füzet és programfüzet összeállítására és megjelentetésére volt lehetőségünk, ezt a jó gyakorlatot különféle pályázatoknak köszönhetően ma is folytatjuk, elsősorban a helyismereti feladatlapok száma bővült.

A gyűjtemény nemcsak hagyományos kiadványokat készít. Ezek többségét házon belül állítjuk elő, tördeljük, sokszorosítjuk, a terjedelem is behatárolt. A kimaradó, de érdeklődésre számot adó anyagokat, illetve a nyomtatott, de már nem kapható kiadványaink szövegét, pdf-jét is egyre nagyobb számban tesszük fel a gyűjtemény honlapjára.

Rendezvények

A hagyományos múzeumi rendezvények, kiállításmegnyitók, tárlatvezetések, konferenciák, könyvbemutatók, előadásorozatok szervezése mellett számos programot kínálunk. A település egyetlen muzeális közgyűjteményeként szerepet vállalunk országos programok, rendezvénysorozatok múzeumi jellegű, helyi megjelenítésében: kiállításokkal, kapcsolt rendezvényekkel csatlakozunk a Kossuth-, a Balassi-évfordulóhoz, a Mese, ill. a Reneszánsz Évéhez, rendszeresen a Kulturális Örökség Napjai országos programsorozathoz. Évek óta részt veszünk a Múzeumi Majálison, a Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozatba is bekapcsolódtunk. 2006 óta folyamatosan részt veszünk szabadtéri tablókiallítással és

Az átjáróban elhelyezett felújított gimnáziumi szertárszekrény látványraktárként funkcionál. Itt oktatástörténeti emlékeket tekinthetnek meg a látogatók: a vitrinekbe az iskolai élet számos emléke, eszközök, használati tárgyak, könyvek mellett a délutáni szakkörök, szabadidős programok kellékei, a tanításhoz és a gyermekkor világához kapcsolódó tematikus együttesek kerültek.

A második kiállítóteremben az iskolai tanterem hangulatát idézzük meg. A falakon pedig a gyűjtemény nagyméretű, elemi iskolai szemléltető és ismeretterjesztő plakátjaiból, dokumentumaiból látható néhány. A látogatók kipróbálhatják az iskolapadot, iskolaköpenyt

programmal a nagy kerületi rendezvényeken (pl. a Szeptemberi Kóstolón, a Havanna Napokon és a Traktor Majálison). Ez több szempontból is hasznos: a rendezvény programja színesedik, a település ismertebbé válik történelmének, értékeinek bemutatásán keresztül, a rendezvények közönségvonzó ereje segíti és népszerűsíti munkánkat, a gyűjtemény és az érdeklődők könnyebben egymásra találhatnak.

A gyűjtemény múzeumpedagógiai tevékenysége

A Tomory Lajos Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjteményben nagy hagyománya van a múzeumpedagógiai foglalkozásoknak. A kezdetektől pedagógusok kezelték, irányították a gyűjteményt, akik számára egyértelmű cél volt megmutatni az anyagot a felnövekvő generációknak. A közös intézményi keretek a kerületi Pedagógiai Intézettel lehetőséget adtak arra, hogy már az ezredfordulótól, szakképzett pedagógus közreműködésével korszerű, a mai múzeumpedagógiai elvek figyelembevételével összeállított foglalkozássorozatot szervezzünk. Módszereinket azóta folyamatosan korszerűsítjük, az elérendő célcsoportok számát bővítjük.

2006 előtt csak felső tagozatosok számára, majd az alsó tagozatosok, az elmúlt három évben az óvodások, ma már a középiskolások számára is tartunk programokat, főként tematikus foglalkozásokat, melyek általában egy-egy kiállításához vagy tárgyi anyagcsoporthoz köthetők. A pedagógusokkal együttműködve komplex, egész osztályokat mozgató, múzeumlátogatással és anyaggyűjtéssel is egybekötött helytörténeti versenysorozatot szervezünk az általános iskolások számára.

Gyűjteményünk legfontosabb gyermek célcsoportjai a szervezett gyermekcsoportok. Minden célcsoportnál fontos, hogy a gyerekek mindennapjaihoz is kössük a programot, természetesen ez az egyes életkori szintek esetében eltérő tematikát igényel. Törekszünk a sok aktivitást igénylő komplex foglalkozások létrehozására.

Az óvodás korú csoportok esetében kevés frontális munka, inkább az élmény a fontos (szituációs játék, alkotó jellegű, fantáziát megmozgató feladatok). Ennek a korosztálynak max. 1 órás programokat tartunk, az óvodai élethez alkalmazkodva, a délelőtti órákban.

Az alsó és felső tagozatos korcsoportnak általában többféle hosszúságú, életkortól függő, az iskolai tananyaghoz (történelem, honismeret, környezetismeret, vizuális kultúra) köthető, önálló csoportos vagy egyéni munkát igénylő programokat kínálunk (mozgással, alkotással, szituációs játékkal járó feladatok végrehajtása).

Középiskolások számára a múzeumpedagógiai foglalkozások mellett más közművelődési programokat (filmvetítés, előadás, könyvbemutató) is tartunk.

A múzeumi jegyárak és utazási költségek drasztikus emelkedésével megnőtt a helyi látogatási kedv (gyűjteményünk programjai a kerületi oktatási intézmények számára ingyenesek), a pedagógusok jobban igénylik a délelőtti 1 órába beleférő vagy a napközis időszakban, délután látogatható, könnyen elérhető interaktív, múzeumpedagógiai foglalkozással párosított kiállításokat a hagyományos múzeumlátogatásnál.

A Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény egyre növekvő helyi népszerűségét az élményszerű ismeretátadáson alapuló oktatási tevékenység ösztönzésének is köszönheti. Célunk, hogy múzeumpedagógiai program segítségével javítsuk a hátrányos helyzetű rétegek felzárkóztatási esélyeit, az oktatás és a nevelés folyamatába való intenzív és sokrétű bekapcsolódást, az intézményekkel való kölcsönös szakmai kapcsolat fenntartását, melynek mérföldköve a 2010-ben a kerület több iskolájával kötött szakmai együttműködési megállapodás.

Helyismereti foglalkozás a Havanna-lakótelepi kiállítóhelyen

Célunk, hogy múzeumpedagógiai program segítségével javítsuk a hátrányos helyzetű rétegek felzárkóztatási esélyeit, az oktatás és a nevelés folyamatába való intenzív és sokrétű bekapcsolódást, az intézményekkel való kölcsönös szakmai kapcsolat fenntartását, melynek mérföldköve a 2010-ben a kerület több iskolájával kötött szakmai együttműködési megállapodás.

Helyismereti, helytörténeti oktatás a XVIII. kerületben⁸

Szűkebb pátriánkban, Pestszentlőrincen már a két világháború között használtak oktatási célú összefoglalókat, tematikákat. A *Lakóhelyi ismeretek* című tantárgy 1956-os bevezetése után egy évvel készült el a kerület általános iskolái számára a *Pestszentlőrinci képeskönyv*, melyből néhány példányt féltve őriz gyűjteményünk. A kéziratok dokumentumot – mely kézzel festett települési térképeket, jó minőségű kerületi középületfotókat tartalmaz – Tomory Lajos, a Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény megalapítója tervezte és szerkesztette 25 példányban, a kerületi tanács oktatási osztályának megbízásából. A történelmi leírást és az óravázlatokat Tekes Sándorné készítette. Ez a komplex összeállítás több szempontból mutatta be a település múltját és jelenét az általános iskolák tanulóinak.

1998-ban, a Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény gondozásában jelent meg a 10–18 éves korosztálynak szánt *Helytörténeti olvasókönyv*,⁹ Téglás Tivadar, Téglás Tivadarné és Pándy Tamás összeállításában. A Pestszentlőrinc és Pestszentimre történetét két különálló, szerkesztésében és mélységében is eltérő részben mutatja be a 324 oldalas kiadvány. A szerzők elsősorban olvasmányokat és gondolkoztató feladatokat kínáltak korábbi helytörténeti munkáikra támaszkodva, néhány képpel és térképvázlattal illusztrálva az anyagot. A lőrinci részt gyakorló és már nyugdíjas, aktív helytörténeti tevékenységet folytató középiskolai történelemtanárok készítették. Úgy tudjuk, ez a kötet ma is megtalálható a kerületi iskolák könyvtáraiban. Arról, hogy melyik iskola, hány pedagógus használta-használja oktatási célokra a kötetet, nincs pontos adatunk. A kiadvány inkább a középiskolai oktatásban használható, bár évente rendez az egyik kerületi gimnáziumban Grünvald Mária helytörténész, történelemtanár olyan helytörténeti versenyt, mely ezen a könyvön alapul, és általános iskolás csapatok is részt vesznek rajta.

Egyes iskolákban, pl. az Eötvös Loránd és a Kassa utcai Általános Iskolában vagy a Hunyadi Mátyás Gimnáziumban tudunk lelkes pedagógusokról, jó gyakorlatokról, mégis tanulságos lenne annak vizsgálata, hogy a kerületi általános és középiskolák helyi tantervében jelenleg milyen szinten van jelen, egyáltalán jelen van-e a lakóhelyismeret, helytörténet, akár különállóan, pl. a honismeret témakörében, akár egyes tantárgyakba, pl. az alsós környezetismeretbe vagy a felsős történelemórákba ágyazva.

Helytörténeti séták¹⁰

Településünk és lakói ezer szállal kötődnek Budapest más részeihez, számosan a főváros távoli pontjain dolgoznak, tanulnak. Sok az új beköltöző. Többen csak azt a szűkebb városrészt, telepet, sokszor csak néhány utcányi területet ismerik kicsit alaposabban, melyben laknak. Éppen azért különösen fontos a lakóhelyismeret terén a helytörténeti séták szervezése. Így felkelthetjük az érdeklődést településünk egészének múltja és jelene iránt, segíthetjük a múlt emlékeinek megőrzését, erősíthetjük a lokálpatriotizmust.

Az előző fejezetben említett, 1957-ben elkészített *Pestlőrinci képeskönyv* mellé Tekes Sándorné helytörténeti sétát, sőt, gyűjtőmunkát is ajánló történeti összefoglalót is készített. A kiadvány segítségével már ekkor felfedező útra indulhattak az általános iskolai osztályok.

Az elmúlt évtizedekben a gyűjtemény munkatársai és a kerületi helytörténészek számos buszos és gyalogos sétát vezettek, bemutatva a XVIII. kerület legfontosabb köz- és magánépületeit, az egyes telepek érdekességeit, köztérét, híres lőrinciek, imreiek egykori lakóhelyét. Minderre nagy szükség van, mert így fiatalok és idősebbek egyaránt (a tematikus erdei tanösvényekhez hasonlóan) olyan átfogó tudáshoz juthatnak a séták során, mely átláthatóbbá teszi a város szerkezetét, növeli a kötődést Pestszentlőrinchez és Pestszentimréhez. A résztvevők számára megelevenedhet településünk története. Vezetést nemcsak a helytörténeti gyűjtemény munkatársai, hanem lelkes lokálpatrióták, helytörténészek és tanárok is vállalnak.

⁸ A témáról bővebben *Heilauß Zsuzsanna*: A lakóhelyismeret és a helytörténet oktatásának fejlesztési lehetőségei. In: Tanerőter. A Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény munkatársainak írásai 2009. A PIHGY fennállásának 15. évfordulójára. Szerk.: *Frank Gabriella*. PIHGY, Bp., 2009. 80–88.

⁹ *Pándy Tamás–Téglás Tivadar–Téglás Tivadarné*: Helytörténeti olvasókönyv. PIHGY, Bp., 1998. 324 l. A kötethez tantervi ajánló is készült.

¹⁰ A fejezet jórészt a következő cikken alapul. *Heilauß Zsuzsanna*: Helytörténeti séták a XVIII. kerületben. In: Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv, V. 2009. Szerk.: *Gábor Tibor*. Budapesti Honismereti Társaság, Bp., 2009. 45–51.

A gyűjtemény munkatársai az elmúlt évtizedben is rendszeresen hirdettek meg ingyenes gyalogos sétákat. Az új útvonalakat általában a szeptemberi Kulturális Örökség Napjai című programsorozat keretein belül próbáljuk ki.¹¹ 2005-ben a Villatelepen, 2006-ban pedig a Bókaytelepen kereste fel egy-egy lelkes csoport – vezetéssel – az érdekesebb épületeket, közttereket. Vezetünk sétát meghívott vezetővel, melyen a kerület centrumának változásait, fejlődésének nyomait kutattuk. 2011-es sétánk szervezésébe már az egyik képviselő, Kardos Gábor (ő 2013-tól a helyi települési Értéktár Bizottság vezetője) is bekapcsolódott, így nemcsak képes vezető készülhetett, hanem a szervezés is gördülékenyebben ment. Az első háromórás sétán 40–50 érdeklődő vett részt, többségükben az idősebbek, de akadt közöttük általános és középiskolás tanuló is. A vezetést én tartottam, de több spontán és szervezett hozzászólás, kiegészítés színesítette a programot. Többek között megszólalt a Városháza átalakításának egykori irányítója, az egyik helyi nyomda egykori tulajdonosának fia, a majorsági központ XIX. századi birtokosának leszármazottja. Úgy tudjuk, azóta többen családjukkal is végigjárták az útvonalat. Az együttműködés tovább bővült, így rendszeresen évente két, mindig más útvonalat bejáró sétát (májusban az Urbitális, szeptemberben pedig a Kulturális Örökség Napok keretében) szervezünk, egyre nagyobb érdeklődés mellett. A gyűjtemény munkatársai iskolai, nyugdíjas csoportok, közösségek kérésére egyedi sétaútvonalat is összeállítanak, vezetnek.

A szervezett, csoportos sétákon kívül egyéni sétaútvonalak bejárásához is tudunk segítséget adni. Már 1986-ban megszületett a *Séták a XVIII. kerületben* című, ma is gyakran emlegetett és keresett kötet, melyen több generáció nőtt fel. A kiadványt a Hazafias Népfront XVIII. ker. Bizottsága Honismereti Szekciójának tagjai (nagyreszt a XVIII. kerületi Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény akkori munkatársai, valamint elkötelezett helytörténészek: Magyar György, Pándy Tamás, Téglás Tivadar, Téglás Tivadarné, Tomory Lajos) írták, Tekes Sándorné és Szász János lektorálta. A tíz, térképes séta-leírás nemcsak a számozott látnivalók rövid leírását, történetét, érdekességeit tartalmazza, hanem az egyes területek, telepek rövid történetét is. A kötetben kronológiai áttekintés és mutató segíti a könnyebb eligazodást. A pestszentimrei fejezethez Pándy Tamás (a Széky Endre Történeti Társaság vezetője) az 1957-es kiadványhoz hasonló fotóalbumot készített az általános iskolák számára.

Gyűjteményünk tervei között szerepel a több mint húszéves kiadvány megújítása. Időközben sokat változott a kerület, a gyárak és üzemek többsége megszűnt, több közintézmény új épületbe költözött, egyes épületek funkciója megváltozott, sőt, többet lebontottak. Az elmúlt években bejárt sétaútvonalakhoz kis képes füzeteket készítettünk, melyek hamarosan honlapunkról is letölthetővé válnak. 2014-től pedig olyan online térképes tartalomfejlesztésbe fogtunk a település egy uniós, illetve egy fővárosi pályázatába bekapcsolódva, mely rövid, a legfontosabb információkat tartalmazó szöveges és képes anyagot ad a kerület emléktábláiról és szobrairól, az utcanevek változásairól, köz- és magánépületeiről.¹² A fejlesztés jelenleg is folyik.

Településünkön viszonylag nagyok a távolságok, Pestszentlőrinc és Pestszentimre településközpontja közel 6 kilométerre van egymástól, ezért nagy hagyományai vannak a buszos városnézésnek. Úgy tudjuk, először az 1980-as évek elején invitálta Tomory Lajos, a Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény alapítója helytörténeti buszos városnézésre a kerületi tanács dolgozóit, s ez nagy sikert aratott. Az elmúlt, közel harminc évben egyre több iskolai osztály, felnőtt csoport járta busszal, hozzáértő kísérelével a kerületet. Ha a buszt biztosítják, a gyűjtemény munkatársai ma is ingyenesen vállalják a csoportok vezetését. De családok, egyéni érdeklődők is részt vehetnek ilyen programon. A 2015 őszen meghirdetett buszos kerületbejárásunk olyan népszerű volt, hogy két pótalkalmat is kellett hirdetnünk, így összesen majd 150 fő vett részt a programon.

Településtörténet, településismeret interaktívan és „házhöz szállítva”

Az új állandó kiállítás lehetőséget teremtett arra, hogy a szokványos helytörténeti bemutatóeszközök, kiadványok mellett – elődeink hagyományait követve – új megoldásokat is alkalmazzunk. A kiállításához kétféle korosztálynak szóló sétálólap, és különböző interaktív segédanyagok készültek (padmá-solat, tájékoztató ponyva távirányítós kisautókkal, projektoros táblafelület). A TAMOP 3.2.8-as pályázatunk eredményeként kifejlesztett, folyamatosan megújuló múzeum-pedagógiai programkínálatunk több, a tárgyi anyagunkhoz, illetve a településtörténethez kapcsolódó tematikus foglalkozást (oktatás, öltözködés, szórakozás), illetve múzeumi órát (térkép- és oklevél-feldolgozás) tartalmaz. Ezeket speciális, a tanulásban különböző okokból korlátozott tanulócsoportoknak is kínáljuk (a foglalkozásainkon Down-szindrómás, illetve autista gyerekek is rendszeresen részt vesznek). Az új fejlesztésekhez nem-

¹¹ Ld. A Kulturális Örökség Napok éves honlapjait: <http://www.oroksegnapok.hu>

¹² A jelenleg elérhető tartalmakat ld.: <http://muzeum18kerpalyazatok.esy.es/kossuth.htm>

csak azt vettük számba, mit csináltak elődeink, milyen helyi jó gyakorlatok születtek, hanem más települések sikeres programjait, kiadványait is összegyűjtöttük, áttekintettük.¹³

Az új állandó kiállítás foglalkoztató füzetében is a kompetencia alapú oktatásra helyeztük a hangsúlyt, ami a különböző szakterületek erősítésére irányul. A füzet összeállításakor nagy figyelmet fordítottunk, és kiemelt szerepet biztosítottunk a szövegértés, a matematikai, az írásbeli, a művészeti kulcskompetenciák, illetve a kreativitás fejlesztésére. Ennek megfelelően igyekszünk olyan feladatokat kitalálni, amelyek e területek fejlesztését szolgálják, mint például játékos matematikai feladatok elvégzése egyéni munkában, vagy különböző projektmódszerek alkalmazása a csoportos feladatok terén. Alkotó és kreatív feladatokból többet is kínálunk, de van lehetőség az egyéni és csoportos kibontakozásra is.

Ennek továbbfejlesztéseként született meg két újabb, az iskolák igényeit minden szempontból figyelembe vevő, iskolába kihelyezett programsorozatunk 2014-től. Mindkettőhöz komplex anyagfejlesztés és iskolai tesztelés kapcsolható. Utóbbi azt jelenti, hogy a programot megfelelő életkorú gyermekcsoporttal teszteljük, és az ekkor tapasztaltak, illetve a pedagógus véleménye alapján módosítjuk az anyagot, és a kínált programot. A komplex anyagfejlesztés eredményeként olyan 60 perces helyismereti oktatócsoportokat hoztunk létre, melyek alkalmasak arra, hogy három különböző általános iskolai korosztály játékos csoportmunkában ismerhesse meg települését, illetve az ide köthető híres embereket. Az oktatócsoportok egy színes, képes tablósorozat mellett három korosztályhoz igazított játékos feladatlapot, óriás kirakókat és interneten elérhető digitális anyagot tartalmaznak, a diákok akár táblagéppel is dolgozhatnak.

Így lehetőségünk nyílik arra, hogy játékos formában kiemeljünk egyes tényeket, megmagyarázzunk, körüljárjunk fogalmakat, jelenségeket. Nagy hangsúlyt fektetünk a megfelelő külső megjelenésre is. Színes borító, képek és grafikák, egységes, jól olvasható betűtípus, játékoság, az élményszerűség jellemző az anyagot. Választós tesztek helyett előnyben részesítettük a játékos feladatlapot, a rajz és vizuális kultúrához kapcsolódó, matematikai, földrajzi jellegű feladatokkal. Mivel a kompetencia alapú oktatás egyik fő törekvése, hogy a gyerekek a tanult anyagot bármilyen helyzetben tudják alkalmazni, ezért ezt az elvet szem előtt tartva többféle tantárgyhoz is kapcsoljuk a feladatokat, így a tantárgyi integráció is megvalósul általuk.

A kooperatív tanulásra is van lehetőség, mert a gyerekek együtt is dolgozhatnak, pl. megosztva egymás között a feladatokat, erősítve egymást és a csoportot. A közös munkálkodás örömét segítik az óriáskirakók is.

A kreatív környezet, az ismeretek a hagyományostól eltérő tapasztalati, interaktív módon való megszerzésének lehetősége még a nehezebben kezelhető diákokat is inspirálja. A tanuló a tanórán kívül tanulmányozhatja a számukra is mintául szolgáló személyiségek tevékenységét, lakóhelyük földrajzát, irodalmát, történelmét, mindennapi életét. Elsajátíthatják azokat az ismereteket, gyakorolják azokat az egyéni és közösségi tevékenységeket, amelyek az otthon, a lakóhely, a szülőföld és az ott élők megismeréséhez és megbecsüléséhez, a lokálpatriotizmus kialakulásához vezetnek. Tapasztalati úton ismerkednek meg a városi élet hagyományaival, jellegzetességeivel, és segíthetik közvetlen környezetük emlékeinek feltárását, illetve ápolását.

Heilau Zsuzsanna

¹³ Sikertelenül találkozik a tatai kiadványsorozat szerzőjével és a programot megálmodó és fenntartó alpolgármesterrel is. Néhány, áttekintett irodalom: A történelemtanítás terepei, illetve a történelemtanítás órán és iskolán kívüli egyéb lehetőségei. In: *Csepela Jánosné–Horváth Péter–Katona András–Nagyajtai Anna: A történelemtanítás gyakorlata.* (Tantárgy-pedagógiai tankönyv). Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2003. 412–459.; *Lancendorfer Zsuzsanna, Karácsony Molnár Erika, Siposné Majtényi Andrea és Rigó Róbert* terve „a pedagógusképzés tartalmi és szerkezeti fejlesztése” HEFOP 3.3.1. p 2004. 090150/1.0. sz. pályázat keretében a szakirányú képzések alapképzési gyökerei témakörhöz, a hon- és népismeret oktató tanító és óvodapedagógus szakirányú továbbképzési szak megvalósítására; *Foki Tamás: Helyismeret, helytörténet.* In: Az évszámokom innen és túl... (Megújuló történelemtanítás). Szerk.: *Knausz Imre.* Műszaki Könyvkiadó, Bp., 2001. 213–218.; *Frankné Keszeics Marianna: Eine Nationalitätenschule in Budapest-Gesichte und didaktische Empfehlungen.* *Frankné Keszeics Marianna* 2009. 94. l. (Kézirat, Pécsi Egyetem); *Imre Anna: Újpest: a várostól a kerületig.* In: *Educatio* 1996/1.; *Iván László: Adalékok a helyismereti oktatás előzményeihez.* c írásából. In: *Honismeret* 2000/5. sz.; *Katona András–Sallai József: A történelem tanítása.* (Tantárgy-pedagógiai összefoglaló). Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2002. 234–262.; *Kuba Gábor: Lakóhelyem tanítása az általános iskolában.* 1996 (Kézirat, Bessenyei György Tanárképző Főiskola Földrajz Tanszék) 58. l.; *Pénzes István: A tájaink mellőzött művelődéstörténet jelentősége.* 2008. január 3. (muravidek.eu); *Trencsényi László: Helyi tanterv – helyi kultúra.* Változatok a helyi tantervre. Új Pedagógiai Szemle 1997/9.; *Zsoldosné Olay Ágnes: A helytörténet szerepe átalakuló történelemtanításunkban.* In: Új törekvések a történelemtanításban. Szerk.: *V. Molnár László.* Keraban Kiadó. Bp., 1993. 122–141.; *Varga Istvánné: Tata lépten-nyomon.* Tata Város Önkormányzata, Tata, 2010. 430 l.; *Gábor Tibor: Budapesti kerületi helytörténeti segédanyagok iskolai oktatáshoz.* (www.hnm.hu/honismeret/aktualis/01_Budapesti_helytorteneti.doc)